East African Journal of Swahili Studies, Volume 7, Issue 1, 2024
Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

East African Journal of Swahili Studies
eajss.eanso.org
Volume 7, Issue 1, 2024
Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475
Title DOI: https://doi.org/10.37284/2707-3475

EASO
EAST AFRICAN NATURE & SCIENCE ORGANIZATION

Original Article

Athari ya Mitindo Mbalimbali ya Breili katika Unukuzi wa Maandishi ya Breili ya Kiswahili

Dkt. Daniel Mburu Mwangi, PhD[1*]

[1] Chuo Kikuu cha Kenyatta, S. L. P. 43844-00100. Nairobi, Kenya.
[*] Barua pepe ya mawasiliano: mburudan03@gmail.com

DOI ya Nakala: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Tarehe ya Uchapishaji:

13 Mei 2024

Istilahi Muhimu:

Unukuzi, Breili, Usahihi Wa Unukuzi, Uchanganuzi Wa Unukuzi.

IKISIRI

Utafiti huu ulinuia kuchanganua usahihi wa unukuzi wa maandishi ya breili hadi maandishi ya kawaida na kinyume chake, ili kuleta maana iliyokusudiwa. Katika kutimiza lengo hilo, utafiti huu umechunguza changamoto au ugumu wanaokumbana nao wanukuzi wa maandishi haya na athari yake kwa wanafunzi wasioona katika elimu. Utafiti wa nyanjani ndio uliofaa kazi hii, nazo mbinu za kukusanya data zilizozofaa ni hojaji na mahojiano. Wanafunzi walipewa kazi ya kuandika insha zilizopewa wanukuzi walizozinukuu ili kuchanganuliwa. Uchunguzi huu ulikusudiwa kufanywa katika vyuo vya elimu kama vile Chuo Kikuu cha Kenyatta, Chuo Kikuu cha Maseno, Taasisi ya Elimu ya Machakos, Taasisi ya Wasioona ya Kenya na Taasisi ya Elimu ya Kagumo kwa sababu vyuo hivi ndivyo vilivyo na wahadhiri wengi wasiojua kusoma breili na mara nyingi husaidiwa na wanukuzi kunukuu kazi za breili katika maandishi ya kawaida ili wakapate kusoma na kuelewa. Kutokana na utafiti huu ni wazi kuwa tafsiri ya breili ya Kiswahili hadi maandishi ya kawaida imepungukiwa katika kuwasilisha maana iliyokusudiwa kwa sababu ya ukosefu wa breili sanifu ya Kiswahili, kuwepo kwa changamoto zilizofafanuliwa katika tasnifu hii na ukosefu wa umilisi katika breili ya Kiswahili miongoni mwa wanafunzi na wanukuzi huathiri pakubwa tafsiri ya maandishi haya. Utafiti huu utawanufaisha wanaotumia breili, walimu wao na wanukuzi wa maandishi haya ya breili.

APA CITATION

Mwangi, D. M. (2024). Athari ya Mitindo Mbalimbali ya Breili katika Unukuzi wa Maandishi ya Breili ya Kiswahili. *East African Journal of Swahili Studies*, *7*(1), 233-243. https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843.

CHICAGO CITATION

Mwangi, Daniel Mburu. 2024. "Athari ya Mitindo Mbalimbali ya Breili katika Unukuzi wa Maandishi ya Breili ya Kiswahili". *East African Journal of Swahili Studies* 7 (1), 233-243. https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843.

HARVARD CITATION

Mwangi, D. M. (2024) "Athari ya Mitindo Mbalimbali ya Breili katika Unukuzi wa Maandishi ya Breili ya Kiswahili", *East African Journal of Swahili Studies*, 7(1), pp. 233-243. doi: 10.37284/jammk.7.1.1843

IEEE CITATION

D. M. Mwangi "Athari ya Mitindo Mbalimbali ya Breili katika Unukuzi wa Maandishi ya Breili ya Kiswahili", *EAJSS*, vol. 7, no. 1, pp. 233-243, May. 2024.

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

MLA CITATION
Mwangi, Daniel Mburu. "Athari ya Mitindo Mbalimbali ya Breili katika Unukuzi wa Maandishi ya Breili ya Kiswahili". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 7, no. 1, May. 2024, pp. 233-243, doi:10.37284/jammk.7.1.1843.

UTANGULIZI

Kuidhinishwa kwa breili kuwa lugha rasmi kumeyapa maandishi ya breili hadhi kubwa katika taifa la Kenya. Maandishi haya ya breli huendeleza mawasiliano kati ya mwandishi na msomaji. Watalaamu, wasomi, walimu na wanafunzi wasiokuwa na uwezo wa kuona hutumia mbinu hii kuwasiliana kama vile wenzao wasiokuwa na tatizo hili hutumia maandishi ya kawaida (Piaco, 2004; Republic of Kenya, 2010). Kwa hivyo, maarifa mema ya unukuzi wa maandishi ya Breli ni nguzo katika maisha na shughuli za mawasiliano.

Makala haya yanakusudia kufafanua namna mitindo tofauti ya uandishi wa breili ya Kiswahili inavyoathiri unukuzi wa maandishi ya breili ya kiswahili na kubainisha changamoto ambazo zinaikumba tafsiri ya maandishi ya breili hadi maandishi ya kawaida. Mitindo inayochanganuliwa ni ile iliyosawiriwa katika rasimu ya 1978 na ya 1995.

MISINGI YA NADHARIA

Mwansoko (1996, uk.18) anatoa ufafanuzi wa dhana ya nadharia ya tafsiri kama mwongozo kuhusu vipengele vya kutafsiri vinavyopaswa kufuatwa na mtafsiri anapofanya kazi hii. Naye Newmark (1981) anaeleza kuwa nadharia ya tafsiri kama inavyojulikana siyo nadharia hasa wala sayansi ya tafsiri bali ni jumla ya maarifa yaliyopo na yatakayopatikana kuhusu utaratibu wa kutafsiri. Wataalamu wengi wameshughulikia swala la utaratibu au maelekezo ya kufanikisha kazi yoyote ya tafsiri. Wataalamu hawa ni kama Catford (1965), Tytler (1990), Seleskovitch na Lederer (1984) na Newmark (1988).

Nadharia zilizotumiwa katika utafiti huu ni nadharia ya Ufasiri katika Tafsiri (Seleskovitch na Lederer, 1984) iliyoshughulikia uchanganuzi wa usawa wa tafsiri za maandishi haya na nadharia ya Uandishi na Usomaji Breili (Kizuka na wenzake, 1985) iliyolenga uchanganuzi wa maandishi ya breili.

Nadharia ya Ufasiri katika Tafsiri

Nadharia hii iliasisiwa na Seleskovitch na Lederer (1984). Hii ni mojawapo ya nadharia za kimawasiliano. Mwansoko (1996:26) anaeleza kuwa lengo la tafsiri ya kimawasiliano ni kutoa athari ile ile kwa hadhira ya matini lengwa kama ilivyokuwa kwa hadhira ya matini chasili.

Kulingana na mtazamo huu wa nadharia, utaratibu wa mawasiliano hufuma vigezo vitano vya kimsingi; mwasilishi ambaye ni mwandishi au msemaji, mpokezi ambaye ni msomaji au msikizaji, chombo ambacho ni lakabu ya lugha ya maandishi au mazungumzo, vikwazo ambavyo huwa ni matatizo yanayotinga mawasiliano na ujumbe ambao ni dhamira ya uwasilishaji (Mwansoko, 1996). Mawasiliano katika tafsiri ni mtazamo fasirivu zaidi uliojaribu kukosoa mitazamo ya kiisimu. Mtazamo huu haujisimamii ila unarejelea nadharia za kiisimu na kutoa mapendekezo ya kuboresha tafsiri.

Kwa ujumla, tafsiri mawasiliano yashuku kule kulemewa katika sura za muundo, mitindo na utamaduni wa lugha chasili. Kwayo, hiki ndicho chanzo cha upotovu wa maana kwa vile upotovu wa maana huletwa na mikinzano ya mitindo, lugha na utamaduni (Newmark, 1988). Nadharia za kiisimu kwa hivyo hazina uwezo wa kufasiri maana badala yake zaonekana kama zamwelekeza mtafsiri kubandika maana. Ili kuweza kufasiri maana twahitaji kubaini ujumbe na dhamira ya mwandishi kisha kuwakilisha ujumbe huo katika tafsiri kwa kurejelea tajriba ya msomaji wa tafsiri. Mahitaji ya utaratibu huu yanasawiri nguzo zifuatazo za mawasiliano:

- Mifumo ya tamaduni za lugha zote mbili
- Kanuni za muundo na matumizi ya lugha zote mbili
- Mitindo na sajili za matini husika

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

- Tajiriba za kijamii na kitamaduni za mpokezi
- Dhamira ya matini
- Matarajio ya mpokezi

Tafsiri mawasiliano inajihimili kwa kuzingatia hoja nne zifuatazo;

- Hamna visawe vya kudumu: maana za maneno hubadilika
- Chochote ambacho kina uwezo wa kufasiriwa ndicho basi hutafsirika.
- Tunatafsiri usemi sio lugha
- Tunatafsiri ili kumridhisha msomaji wa tafsiri. Mtafsiri hujifunga katika muundo, mitindo na utamaduni wa lugha pokezi.

NADHARIA YA UANDISHI NA USOMAJI WA BREILI

Nadharia hii imeasisiwa na Kizuka na wenzake (1985) wa Idara ya Elimu ya Wasioona kule Japan. Walifanya majaribio yao katika shule za msingi za wasioona. Fanike (1984) anaeleza kuwa breili ni maandishi yanayotumiwa na wasioona katika mawasiliano yao. Waasisi hawa walisisitiza kuwa mwongozo ufaao unahitajika ili kuwawezesha wasioona kusoma na kuandika breili bila matatizo. Walitoa mihimili ifuatayo:

- Vitone vya kushoto vizingatiwe kwanza katika usomaji na uandishi pasipo kuhusisha vitone vya kulia kwani hivyo ndivyo huguswa kwanza katika usomaji.
- Vitone vya kulia vihusishwe kwa utaratibu mwafaka ukianza na vitone vya 4, 5 halafu 6
- Mazoezi mengi yafanywe ili vidole viweze kutofautisha vitone hivi kwani hufanana sana na ni vigumu kuvitofautisha. Wamependekeza kuwa vidole katika mikono yote miwili vitumike katika uandishi na usomaji ili kuzidisha kasi ya uandishi na usomaji.

MBINU ZA UTAFITI

Utafiti huu ulihusu ukusanyaji wa data, kuichanganua na kuiwasilisha. Data ya utafiti huu ilijikita katika maandishi ya breili na ya kawaida. Utafiti huu ulichanganua nakala zilizonukuliwa kutoka kwa maandishi ya breili na ya kawaida ili kuchunguza ikiwa kuna usahihi wa kimaana. Utafiti huu ulifanywa kwenye maktaba ambapo usomaji mpana wa vitabu, tasnifu, majarida, makala na machapisho mbalimbali yanayohusiana na utafiti huu yalipitiwa ili kupata data toshelevu. Pia ulifanywa nyanjani ambapo tulitalii vyuo vya elimu kama vile Chuo Kikuu cha Kenyatta, Chuo Kikuu cha Maseno, na Taasisi ya Wasioona ya Kenya. Wanafunzi wa vyuo hivi walipewa kazi ya kuandika insha kisha insha hizi zilipewa wanukuzi walizozinukuu katika maandishi ya kawaida. Sentensi na maneno katika insha zilizotafsiriwa zilihakikiwa kwa misingi ya nadharia ya ufasiri katika tafsiri na nadharia ya uandishi na usomaji wa breili.

Utafiti wa nyanjani humwezesha mtafiti kutalii sehemu mbalimbali kwa kusudi la kuwatafiti wahojiwa na hivyo basi kumpa uwezo wa kukusanya data ifaayo. Mbinu hii ilihusisha mahojiano kati ya watafitiwa, ‘wanafunzi na wanukuzi’ na mtafiti. Kando na mahojiano, hojaji na uchunzaji husishi zilitumika ili kupata data kamili iliyoyochanganuliwa.

Wanafunzi walipewa kazi za kuandika insha ambazo zilipewa wanukuzi kuzinukuu. Maneno yaliyoko kwenye insha ndiyo yaliyotumiwa katika uchanganuzi wa utafiti huu. Kazi hizi ndizo zilizochanganuliwa ili kutathmini usawa wa unukuzi wa maandishi ya breili.

Hojaji

Haya ni maswali yaliyoandikwa kwa kufuata muala maalum kwa lengo la kukusanya data iliyokusudiwa (Kothari, 1985). Mtafiti alizipeleka hojaji kwa watafitiwa waliozijaza na kisha kuzichukua ili kuhakikisha kuwa amepata hojaji zote alizopeana. Mtafiti alitumia hojaji-wazi. Maswali katika hojaji hii humpa anayejibu uhuru wa kuweza kuyajibu akitumia fikra zake

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

mwenyewe. Yaani, mtafiti hatoi majibu yoyote. Hojaji-wazi humpa mtafitiwa uhuru wa kujieleza kikamilifu na hivyo basi kumwezesha mtafiti kupata data toshelevu pasipo kumfunga mtafitiwa katika maelezo yake.

Mahojiano

Kwa mjibu wa Travers (1978), mahojiano ni maswali yanayoulizwa kimazungumzo, ana kwa ana ama kwa njia ya simu kama mhojiwa yuko mbali. Mtafiti aliwahoji wanafunzi na wanukuzi ana kwa ana kuhusu maarifa waliyonayo katika breli na uwezo wa matumizi ya vifaa mbalimbali vya uandishi wa breili walivyonavyo ili kupata data toshelevu. Mbinu hii ilimwezesha mtafiti kupata data pana na ya kuafiki utafiti huu kwani ililenga watu watakaotafitiwa. Pia, mbinu hii ni rahisi kutumia na isiyohitaji fedha nyingi na matayarisho mengi (Dooley, 1984).

Uchunzaji

Mbinu hii humwezesha mtafiti kutazama matukio mbalimbali katika mazingira husika (Kothari, 1985). Mtafiti alipokuwa nyanjani aliingiliana na watafitiwa na kuchunguza mazingira na matukio yaliyomo ili kurotubisha data aliyoipata kutokana na mahojiano na hojaji.

Kusampulisha Data

Utafiti huu ulitumia sampuli ya maksudi kwa sababu ililenga kundi fulani lililotafitiwa moja kwa moja. Travers (1978) anaeleza kuwa sampuli maksudi ni sampuli inayompa mtafiti uhuru wa kuwachagua na kuwatumia watu wanohusika na kazi yake moja kwa moja. Sampuli hii huwa ni lengwa. Utafiti huu ulilenga wanafunzi wasioona na wanukuzi wa maandishi ya breili katika vyuo vya elimu vilivyotajwa hapo awali. Katika vyuo vikuu vya Kenyatta na Maseno tulichukua wanafunzi watatu wa kila mwaka na kuwatumia wanukuzi wote katika unukuzi kwa sababu ni wachache. Na katika taasisi za elimu kama vile Taasisi ya Elimu ya Kagumo, Taasisi ya Elimu ya Machakos, na Taasisi ya Wasioona ya Kenya, alitumia wanafunzi watatu wa mwaka wa kwanza na wa pili kuandika insha zilizopewa wanukuzi wote wa taasisi hizi kwa sababu hao ni wachache. Kwa ujumla aliwatumia wanafunzi arobaini na wawili na wanukuzi wote kumi na wanne Idadi hii ya wanafunzi na wanukuzi ilinipa data toshelevu iliyochanganuliwa na kuniwezesha kutotumia wakati mwingi kupita kiasi katika kukusanya na kuchanganua data.

Uwasilishaji wa Data

Matokeo ya data zote zilizokusanywa yaliwasilishwa kwa njia ya maelezo kwa kuzingatia sura mbalimbali. Matokeo ya utafiti huu yalipangwa kwenye jedwali na kisha kutoa maelezo yafaayo ili kuwawezesha wasomaji kufahamu kwa urahisi.

Uchanganuzi wa Data

Utafiti huu uliweka pamoja data zilizokusanywa kutoka kwa watafitiwa na zile zilizopatikana maktabani ili kuichunguza na kutathmini usahihi wa unukuzi wa maandishi ya breili na yale ya kawaida. Uchanganuzi huu ulitendeka kwa kuzingatia mwongozo wa Nadharia ya Ufasiri katika Tafsiri na Nadharia ya Usomaji na Uandishi wa Breili zilizotimiliza malengo ya utafiti huu.

Mtafiti aliainisha maneno yaliyotumika katika insha na kuzichanganua na kubainisha matatizo yaliyopo. Pia, mikato ya maneno iliyopo katika prima za Kiswahili ilichanganuliwa.

MATOKEO NA MAJADILIANO YA MATOKEO

Rasimu za Breili ya Kiswahili na Tofauti Zilizoko na Jinsi Inavyoathiri Tafsiri

Kwa mujibu wa Nadharia ya Ufasiri katika Tafsiri ambayo ni mojawapo ya nadharia za kimawasiliano. Lengo la tafsiri ni kutoa athari ile ile kwa nadharia lengwa kama ilivyokuwa kwa hadhira ya matini chasili na matumizi ya lugha zote mbili, mitindo na sajili za matini husika na matarajio ya mpokezi kutiliwa maanani (Mwansoko, 1996).

Ni vyema kufahamu kuwa nukta nundu ndizo hutumiwa kujenga herufi zinazounda maneno ya

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

East African Journal of Swahili Studies, Volume 7, Issue 1, 2024
Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Kiswahili. Nukta nundu huwa sita na kila mojawapo hupewa majina ya namba kama vile nukta nundu ya 1, nukta nundu ya 2, nukta nundu ya 3, nukta nundu ya 4, nukta nundu ya 5 na nukta nundu ya sita. Nukta nundu hizi hutumika katika rasimu zote za breili ya Kiswahili kuunda herufi zifuatazo.

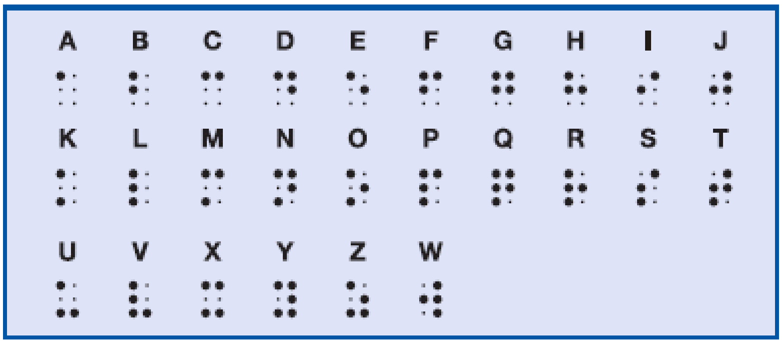

Rasimu za Breili ya Kiswahili

Kuna rasimu mbili za Kiswahili ambazo zinatumika katika taasisi za elimu nchini Kenya. Rasimu hizi ziliandikwa miaka tofauti. Kuna ile ya mwaka wa elfu moja mia tisa sabini na nane na ile ya elfu moja mia tisa tisini na tano.

Rasimu ya 1978

Katika rasimu hii maneno mengine huandikwa jinsi yalivyo na huwa na mikato michache sana. Mifano:

Neno	Kiwakilishi chake katika breili
Bora	
Chai	
Dawa	
Forodha	
Gogo	
Homa	
Imani	
Jambo	
Kilimo	

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Rasimu ya 1995

Kilichosawiri rasimu hii ni mikato mingi kinyume na rasimu ya mwaka wa 1978. Kwa mfano:

Neno	Kiwakilishi chake katika breili
Bora	⡃
Chai	⡉
Dawa	⡙
Forodha	⡋
Gogo	⡛
Homa	⡓
Imani	⡊
Jambo	⡚
Kilimo	⡅
Ladha	⡇

Jedwali 1: Tofauti za Maandishi kati ya Breili ya 1978 na 1995

Neno	prima 1978	prima 1995
Bora	⠃⠕⠗⠁	⠃
Chai	⠉⠓⠁⠊	⠉
Dawa	⠙⠁⠺⠁	⠙
Forodha	⠋⠕⠗⠕⠙⠓⠁	⡋
Gogo	⠛⠕⠛⠕	⠛

Maneno Yanayowakilishwa na Konsonanti

Breili ya Kiswahili ina maneno yanayowakilishwa na konsonanti moja pekee. Ufupisho huu hufanywa kwa sababu maandishi ya breili huchukua nafasi kubwa sana kwa hivyo kuwa na hitaji la kupatikana nafasi. Mikato hii imesawiriwa katika rasimu ya breili ya Kiswahili ya 1995 bali ile ya 1978 neno huandikwa jinsi lilivyo. Vitabu vingi vilivyotafsiriwa katika maandishi ya breili ya Kiswahili vinatumia rasimu ya 1978 kwa mfano, vitabu vya sarufi vya shule za msingi an sekondari. Mwanafunzi au mnukuzi asiyekuwa na umilisi wa rasimu zote mbili hutatanishwa sana anaposoma kazi iliyoandikwa kwa kutumia rasimu asiyoifahamu. Ukosefu wa usanifishaji katika breili ya Kiswahili huwapa changamoto wanukuzi kwa sababu hawajui ni rasimu ipi mwafaka ya kutumia katika kutafsiri kazi hizi. Kwa mfano.

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Katika jedwali hili, rasimu ya mwaka wa 1978, maneno huandikwa jinsi yalivyo; herufi baada ya herufi, bali katika rasimu ya mwaka wa 1995 maneno haya huandikwa kwa kutumia herufi ya kwanza katika kila neno.

Matumizi ya Seli Moja katika Breili ya Kiswahili

Seli ni sehemu inayobeba nundu sita ambazo hutumiwa katika kuandika breili. Nukta nundu sita hizi hupangwa hivi kwenye seli moja

1··4

2··5

3··6

Kuna mikato ambayo hutumia seli moja badala ya neno zima katika rasimu ya mwaka wa 1995. Mikato ni ufupishaji ambapo sauti mbili huandikwa kwenye seli moja badala ya seli mbili. Kwa mfano,

Sauti	sauti katika Breili	mikat
Sh		
Mw		
Sw		

Maneno haya huandikwa tofauti sana katika rasimu ya mwaka wa elfu moja mia tisa sabini na nane.

Jedwali 2: Tofauti katika Mikato ya Mwaka 1978 na 1995

Neno	prima 1978	prima 1995
Mwanafunzi		
Swali		
Chama		
Ghali		
Shule		

Matumizi ya Nukta Nundu ya 5

Matumizi ya nukta nundu ya 5 baada ya herufi yamedhihirishwa katika prima ya 1995. Nukta nundu ya tano ni mojawapo ya nukta nundu sita. Nukta nundu hii huwa katikati ya nukta nundu ya nne na nukta nundu ya sita. Nukta nundu ya tano hutumiwa katika kufupisha maneno ya breili ya Kiswahili.Matumizi haya hayapo katika prima 1978. Herufi hizi zaweza kuwa vokali au konsonanti. Nukta nundu hii huunganishwa na herufi moja ili kuunda neno kama vile nukta nundu ya tano na ukiunganisha na herufi 'e' hutupa neno embe na nukta nundu ya tano ukiunganisha na herufi 'b' hutupa neno 'bibi'.

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Jedwali 3: Kutumika na Kutotumika kwa Nukta Nundu kati ya 1978 na 1995

Neno	prima 1978	prima 1995
Embe	[illegible]	[illegible]

Konsonati baada ya Nukta Nundu ya 5

Prima ya 1978 imetumia neno zima lakini Prima ya 1995 imetumia nukta nundu ya tano na baada ya nukta hiyo kuna konsonanti kama ifuatavyo;

Jedwali 4: Matumizi ya Maandishi ya kawaida na Nukta Nundu kati ya Breili ya 1978 na 1995

Neno	Prima 1978	Prima 1995
Bibi	[illegible]	[illegible]
Dini	[illegible]	[illegible]
Fungu	[illegible]	[illegible]
Ganda	[illegible]	[illegible]
Hapa	[illegible]	[illegible]

Mnukuzi asiye na uzoefu na ustadi katika rasimu ya 1978 hupata matatizo makubwa kutafsiri kazi zilizoandikwa kwa kutumia rasimu ya 1995.

Matumizi ya Zaidi ya Herufi Moja

Maneno mengine katika breili ya Kiswahili huandikwa kwa kutumia zaidi ya herufi moja. Kwa mfano, neno barabara 'brb' nalo neno 'frh'.Mifano zaidi katika breili imetolewa hapo chini.

Jedwali 5: Matumizi ya Zaidi Herufi Moja

Neno	prima 1978	prima 1995
Barabara	[illegible]	[illegible]
Darasa	[illegible]	[illegible]
Dirisha	[illegible]	[illegible]
Futi	[illegible]	[illegible]
Furaha	[illegible]	[illegible]
Ghafula	[illegible]	[illegible]

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Kutokana na mfano, ni wazi kuwa ufupishaji huo haupo katika rasimu ya 1978. Jambo lingine linalojitokeza ni kuwa maneno katika rasimu 1995 yakiongezwa viambishi na kufupishwa badala ya kuandika neno zima, hupotosha maana au kulifanya neno kutosomeka. Kwa mfano;

Jedwali 6: Ufupishaji wa Maneno baada ya Kuambishwa

Neno	Kiambishi	Kiwakilishi cha neno katika breili	Neno baada ya kuambishwa
Dogo	Ki		
Hatari	Sha	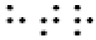	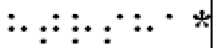
Taratibu	U	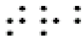	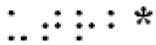
Moja	U	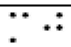	

Katika jedwali hili neno ‘dogo’ huandikwa ‘dg’. Neno hili linapoongezwa kiambishi ‘ki’ litakuwa ‘kidogo’. Unapoliandika ‘kidg’ halitakuwa na maana yoyote. Kwa hivyo basi linastahili kuandikwa ‘kidogo’ pasipo kufupishwa. Maneno yote yaliyofupishwa kwa njia hii yanpoongezwa viambishi huandikwa kwa ukamilifu.

Changamoto Zinazokabili Unukuzi

Kando na ukosefu wa usanifishaji wa breili ya Kiswahili unaotokana na kuwepo kwa rasimu hizi mbili kuna matatizo mengi yanayoikumba taaluma hii ya unukuzi. Matatizo haya husababishwa na mambo kadhaa. Mambo haya ni; vifaa vya kuandikia breili, wanafunzi na hata wanukuzi.

Changamoto Zinazotokana na Vifaa vya Kuandika

Vifaa vya kuandika breili huwa vingi. Vifaa hivi ni kama vile embosa, sleti, na pakins. Hizi ni mashine ambazo hutumiwa katika kuandika breili. Picha za mashine hizi ziko kwenye viambatanisho D, C, na B vitawaliwa. Vifaa hivi huharibika kwa urahisi sana wakati mwanafunzi anapoandika. Kwa mfano, kuharibika kwa pakins husababisha nukta nundu zisizoonekana vyema kwa hivyo kutosomeka wakati wa kutafsiri.

Wakati mwingine mashine hii hutoa nukta nundu zisizobonyezwa na mwanafunzi hivyo basi kubadilisha neno lililokusudiwa na mwanafunzi kwa mfano iwapo nukta nundu 4 itatoka pasipo kubonyezwa neno ‘kaka’ litasomeka kama ‘mama’.

Embosa ni mashine ambayo huunganishwa kwa tarakilishi iliyo na programu ya maandishi ya breili. Mashine hii hutumika hasa katika kutafsiri maandishi ya kawaida hadi maandishi ya breili. Tatizo kubwa la embosa ni kuwa na breili ya Kiingereza na breili ya Kiswahili ya 1978 pekee. Ukosefu wa breili ya Kiswahili ya 1995 katika mashine huwapa wanukuzi na wanafunzi walio na umilisi katika rasimu hii ya breili wakati mgumu wa kusoma kazi zilizoandikwa kwa kutumia embosa Isitoshe, vitabu vingine hutafsiriwa kwa kutumia breili ya Kiingereza, jambo lisilostahiki.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

Aidha, kuna karatasi aina mbili za kuandikia breili. Kuna zile ngumu na zile nyepesi. Wanafunzi wengi hutumia zile nyepesi kwa sababu hazina bei ghali. Tatizo kubwa la karatasi hizi nyepesi ni kuwa maandishi yake hufutika kwa haraka sana hivyo basi kumpa mnukuzi wakati mgumu katika kunukuu kazi za wanafunzi. Karatasi ngumu huwa bei ghali lakini maandishi yake hudumu kwa muda mrefu.

Changamoto Zinazosababishwa na Wanafunzi

Kwanza, wanafunzi wanapokosea na kuandika neno wasilotaka au kubonyeza nukta nundu wasizohitaji hutumia vidole vyao kufuta neno hili au nukta nundu hizi. Mbinu hii ya ufutaji wa maandishi si mwafaka, kwa sababu vidole havifuti maandishi haya kabisa. Maandishi haya yanapowafikia wanukuzi ili kuyanukuu, wanukuzi huyanukuu pamoja na makosa yaliyofanywa na wanafunzi. Hili ni tatizo lililodhihirika wazi katika mahojiano kati ya mtafiti na wanukuzi kumi na wawili.

Pili, kuna wanafunzi wasiotumia nguvu za kutosha wakati wanapoandika kwa kutumia mashine ya Perkins. Tatizo hili husababisha kuwepo kwa maandishi hafifu yasiyoweza kuonekana vyema na pia kutosomeka kwa urahisi. Mara nyingi watafsiri hushindwa kubashiri wanayoyanukuu. Kati ya insha arobaini na mbili zilizoandikwa na wanafunzi, insha kumi na sita zilikuwa na maandishi hafifu zisizosomeka vyema.

Licha ya hayo, mazoezi machache katika rasimu za breili ya Kiswahili huwanyima wanafunzi muda wa kupata umilisi wa kutosha wanapojifunza breili ya Kiswahili. Kando na ukosefu wa ueledi katika breili ya Kiswahili, wengi wao hutumia breili ya Kiingereza kuandika matini za Kiswahili.

HITIMISHO

Kutokana na mifano hii na pamoja na kuzingatia nadharia husika ni maoni ya utafiti huu kuwa tafsiri ya breili ya Kiswahili hadi maandishi ya kawaida imepungukiwa katika kuwasilisha maana iliyokusudiwa kwa sababu ya ukosefu wa breili sanifu ya Kiswahili na kuwepo kwa changamoto zilizofafanuliwa katika makala haya ambazo zinaathiri unukuzi wa breili ya Kiswahili hadi maandishi ya kawaida na kinyume chake.

MAPENDEKEZO

Kutokana namaelezo haya, imedhihirika kwamba kuna haja ya usanifishaji katika breili ya Kiswahili ili kuunda mtindo mmoja utakaokubalika katika uandishi wa breili ya Kiswahili. Usanifishaji huu uzingatie sauti zilizoteuliwa na kukubalika katika lugha ya Kiswahili na kuepusha sauti zisizotumiwa katika lugha hii.

Kuna haja ya Taasisi ya Ukuzaji wa Mitaala ya Elimu nchini Kenya kuchapisha mtalaa wa kufundishia breili ya Kiswahili katika shule na vyuo vya elimu utakaowaongoza waalimu katika kufundisha. Mtalaa huu uwe na mazoezi ya kutosha na pia utenganishwe na mafundisho na mazoezi ya breili ya hesabu ili upate muda wa kutosha.

Lugha ya Kiswahili inaendelea kukua vilevile breili ya Kiswahili. Wizara ya Elimu inahitaji kuunda bodi itakayoshughulikia maendeleo na mabadiliko katika breili ya Kiswahili. Itakuwa vyema ikishirikiana na mataifa ya Afrika Mashariki na taasisi zinazoshughulikia masuala ya breili. Bodi hii itakuwa na mamlaka ya kutoa ithibati kwa wanukuzi wa maandishi haya baada ya kutathmini umilisi na kushughulikia swala lote la usanifishaji wa breili ya Kiswahili, kupanga warsha na semina za kuinua viwango vya breili na kutoa mielekeo ifaayo katika maandishi ya breili kwa ujumla.

Tafsiri ya breili ya Kiswahili hadi maandishi ya kawaida ni muhimu sana kwa kuwa inaendeleza mawasiliano kati ya wasioona, wanaotumia maandishi ya breili na wale wanaotumia maandishi ya kawaida. Pili, ndiyo njia ambayo wasioona hutumia katika elimu.Matini lengwa inafaa kuwa kisawe cha matini asilia. Upotoshaji wa aina yoyote ile unaweza kuzua mtafaruku na kusababisha kufeli kwa wanafunzi hawa.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1843

MAREJELO

Catford, J.C. (1965). *Towards a theory of translation*. London: Oxford University Press.

Dooley, D. (1984). *Social Research Methods*. New Jersey: prentice Hall inc.

Fanike, J. (1984). *Exceptional Child.* London: Oxford University Press.

Kizuka, Y., Oda, K., & Fujii,K. *A Hierarchical Model of Braille Reading.* In Proceedings of the 23rd Convention of the Japanese Association of Special Education, 1985, 6-7.

Kothari, C. (1985). *Research Methodology: Methods and Techniques*. Bangalore: New Age International Publishers.

Mwansoko, H. (1996). *Kitangulizi cha Tafsiri: Nadharia na Mbinu*. Dar es Salaam; TUKI.

Newmark, P. (1981). *Approaches to translation.* Oxford: Pergamon Press.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation.* Hertfordshire: Prentice Hall Publishers.

Peaco, F. L. (2004). Braille Literacy: Resources for Instruction, Writing Equipment, and Supplies. NLS Reference Circulars. In *Library of Congress*. Library of Congress. 101 Independence Ave SE, Washington, DC 20540.

Prima (1978). *Kiswahili Braille*: KIB.

Republic of Kenya. (2010). *The constitution of Kenya, 2010*. Nairobi: Republic of Kenya.Seleskovitch, D. and Lederer, M. (1984). *Translating and interpreting*. Paris. Didier.

Travers, R. M. W. (1978). *An introduction to educational research*. London: Collier-Macmillan.

Tytler, A. (1990). *Essay on the Principles of Translation.* London. Oxford University Press.